

Великотърновски университет “Св.св. Кирил и Методий”, Катедра “Класически и източни езици”, Филологически четения - “Общото и специфичното между цивилизациите на Гърция, Изтока и Рим”, 29-30 октомври, 1999г.

ПОЕТИЧЕСКИ ПАРАЛЕЛИ МЕЖДУ ЛИРИЧЕСКОТО ТВОРЧЕСТВО НА ОМАР ХАЙЯМ /1048-1131/ И ТОВА НА ПРЕДСТАВИТЕЛИТЕ НА МЕРЕНАТА РЕЧ НА ДРЕВНА ГЪРЦИЯ И РИМ

Иво Панов

Авторът на доклада взема отношение по един от двата централни въпроса в хайямистиката, а именно към кое направление би следвало да се отнесе поетическото наследство на Омар Хайям – към мистическото или към епикурейското. За целта се прави паралел между лириката на персийския класик и тази на представителите на мерената реч от Древна Гърция и Рим.

Един от двата кардинални, все още нерешени докрай, въпроса в хайямистиката, е въпросът за идейното съдържание на поетическото наследство на персийския философ, математик, астроном и медик Омар Хайям. Редица дветовни авторитети в изтокознанието отдавна се опитват да разшифроват скритата същност на Хайямовите рубаи, идейните послания, които той ни изпраща, житейското верую на големия поет. Различните оценки за творчеството му варират от едната крайност до другата, като тяхната разнопосочност е така очебийна и натрапваща се, че непосветеният читател може да изпадне в смут и недоумение. Постоянният стремеж да се даде точна

формулировка за същността на поетическо-философското наследство на Хайям държи вечно буден духа на ориенталистите-иранисти, подтиква ги към нови задълбочени изследвания, които постепенно ни доближават до мъчно постиганата истина. Но амбицията да се на всяка цена категорична и окончателна оценка за характера на поетическо-философското наследство на Омар Хайям, често пренася изследователя на доста хлъзгав терен. Колкото по-силно е стремлението към категоричност, толкова по-неустойчива става почвата под краката му. И това е така, защото да се затворят рубаите в някакви вече изградени стандарти и общоприети стереотипи е не безплодно усилие. То е пагубно и за самото възприемане на Хайямовата поезия. И не само носи поредната илюзия относно същината на творчеството на поета, но и ни отдалечава чувствително от верния отговор.

Отсега обаче може да се каже, че тълкуванията за характера на поетическото творчество на Хайям в ориенталистиката са предимно в две крайно противоположни насоки, като всяка от тях има своите разновидности. Едната е, че лириката на Хайям следва да бъде определена като поезия от епикурейското направление, а другата, че тя трябва да се отнесе към това на източния мистицизъм.

Аргументиран отговор на този въпрос не може да бъде даден обаче, преди да бъде получен отговор на другия централен въпрос в хайямистиката. А именно кои от онези 5 000 битуващи в света четиристишия и техни варианти принадлежат действително на перото на Хайям и кои от тях са по-късни подражания-имитации, неизбежно обременени с идеологическите, религиозните и личностните пристрастия на техните автори. Едва след определяне на възможно най-достоверните откъм авторството на Хайям негови четиристишия, може да се пристъпи към сериозно разглеждане на характера на неговата поезия.

Тук следва специално да подчертаем, че за да можем да изследваме идейното съдържание на Хайямовите строфи, наред с определянето на тяхната достоверност, е необходимо да се има предвид и спецификата на жанра рубаи, индивидуалния поетически маниер на автора, коткретната историческа

обстановка, в която той живее, различните фактори, оказали въздействие върху формирането на миогледа му, своеобразните условия, при които той твори, и не на последно място философските му възгледи, отразени в неговите трактати. Пропуснем ли макар и само един от посочените моменти, не бихме имали достатъчно надеждна база, върху която да градим сериозния си литературен анализ.

Нещо повече. За да могат да бъдат възприети Хайямовите послания, необходимо е и дълбоко навлизане в многопластовата източна философия и поетика. И още - безпогрешна ориентация в многообразието от противоборстващите си в Персия рационалистични философско-религиозни учения, повлияли върху възприятията на твореца и рефлектирали по един или друг начин върху творчеството му.

Единствено съчетаването на изброените изисквания би развързало ръцете на изследователя, би му предоставило нужната свобода и увереност да аргументира и да отстоява вижданията си за същността на Хайямовата поезия.

Правя всички тези уговорки, за да подчертая колко неизвестности има пред изследователя, заловил се да анализира идейната насоченост на Хайямовите четиристишия, колко рискове и капани го дебнат по пътя му. Анализът, който предлагам тук, е изграден въз основа на цялостното ми изследване за творчеството на Хайям, но доколкото темата се отнася до поетическите паралели между лирическото творчество на Омар Хайям и това на представителите на мерената реч на Древна Гърция и Рим, ще направя опит да се спра на един от основните, според мен, фактори, оказали влияние върху формирането на миогледа на персийския класик. И това е именно появилото се в Древна Гърция през IV в. пр.н.е. философско учение на Епикур.

За целта ще насочим вниманието си към лириката на някои от най-ранните представители на мерената реч от Антична Гърция, чието творчество е определено като “поезия на трапезата”, ще разгледаме възловите моменти във “Философията на градината” и някои от творбите на нейните представители от Древна Гърция и Рим, ще видим по какъв начин

четиристишията на Хайям кореспондират с идеите, залегнали в изключително популярното учение на Епикур.

Днес ние не разполагаме с информация дали големият персийски философ, математик, астроном, медик и поет Омар Хайям е ползвал свободно древногръцкия език и дали е имал възможност директно да се запознае с многобройните философски учения от Древна Гърция и Рим. Всеизвестно е обаче, че повечето от философските и математическите му трактати са написани от него на безупречен арабски език. Всеизвестно е също така, че ислямската философия, и в частност персийската, се е развивала въз основа на детайлното изучаване на ранните гръцки мислители, особено от школата на Аристотел и неоплатониците, като за тази цел огромна част от техните трудове бива преведена на арабски език още през IX-X век. За един от големите персийски учени Абу Али Ибн Сина – Авицена, починал през 1037г., единадесет години преди да се роди Хайям, се знае например, че до 18-та си годишнина буквално поглъща в гр.Бухара, един от културните центрове на Иран, всички произведения на Аристотел, преведени на арабски. За Омар Хайям такова сведение ни оставя персийския писател от XV в. Яр-Ахмед Тебризи, който в съчинението си “Дом на радостта” ни съобщава, че на седемнадесетгодишна възраст Хайям постига дълбоки познания във всички области на философията. Ал-Байхаки нарича Хайям последовател на Ибн Сина в различните области на философските науки. Закария ал-Казвини определя Хайям като мъдрец, посветен във всички области на философията. Следователно малко вероятно е Хайям да е пропуснал възможността да се запознае детайлно с едно от най-разпространените и авторитетни философски учения от античността – това на Епикур. След като човек прочете оставеното от Хайям поетическо творчество, той ще бъде впечатлен от голямата близост, между него и идеите, залегнали във “Философията на Градината”. А защо да не се пренесем и по-далеч в древността, след като откриваме наистина поразяващи прилики между четиристишията на Хайям и еолийската лирика, чийто основни теми са любовта и виното. Или пък между строфите на персийския учен и тези на едни от първите древногръцки автори на мерената

реч като Алкей, Анакреон, Пиндар и др., в чиито стихове намира блестящо продължение жанрът на “трапезната песен”, известен ни от “Илиадата” и “Одисеята” на Омир.

Още в стиховете на Алкей /VII-VI в. пр.н.е./ обаче, наред с обичайните мотиви на традиционната “трапезната песен”, все по-упорито започват да навлизат размислите за неизбежността на смъртта и за смисъла на човешкия живот. Разбира се финализирани с фанфарния зов на тоз предтеча на епикурейството - “Да прием!” На Алкеевите строфи:

*Не бива да оставяме сърцето си
на грижите: ний нищо не печелим,
когато се отдаваме на скърби,
о, Бакхусе... И все пак най-доброто
лекарство си остава виното.
Налей да се напием... ¹*

Омар Хайям има следната реплика:

*Не бива да измъчваме сърцето радостно със горест,
прекрасното ни време да помрачаваме със грижи!
Човекът тайнството на бъдещето си не знае,
/и/ нужни са му /само/ вино и любима, и копнение!*

Или пак Хайям:

*Преди да вкусим от горчилките на Съдбата,
да пием всинца вино днес!
Че тоз Небесен свод докато дойде времето да отпътуваме,
така ще ни гнети, че няма да успеем и вода да пием!*

¹ Превод от старогръцки Борислав Георгиев

Духовната нагласа на Алкей, побрана в краткото: “Вино и истина!” е много добре доловена и описана от нашия изтъкнат учен проф. Ал. Балабанов:

*“Той /Алкей/ е безбрежна и страстна природа. И в неговата поезия има един основен тон: скръбта му, че не може като онзи Епихармов герой от комедията “Надежда” “да изпие на един дъх чашата на своя живот”. Че всеки момент от деня, всеки миг от нощта за него е повод да се наслаждава на нещо. И зимата, и лятото, и пролетта, и есента, и пладне, и полунощ, и утро, и вечер като че дохождат само затова, за да напомнят на Алкея да се радва на насладите в живота или да пие вино, както той схваща това. Мен се струва, че Алкей е изпълнявал тези свои желания повече чрез поезия отколкото на дело...”*²

Друго прозрение на Алкей, че виното е лечебно средство от всички мъки, намира блестящо поетическо продължение в следните две Хайямови четиристишия:

*С настъпването на пролетта и с отминаването на зимата,
привършват страниците на нашата книга!
Пий вино, не тъжи, защото казал е мъдрецът:
“Мъката по света е като отрова, виното - е противоотровата!”*

* * *

*В деня, във който нямам бистро вино,
дори лекарството в устата ми отрова е!
Отрова е тъгата по света, виното е лека,
пия ли вино, от отровата се не плаша!*

* * *

Отрова мъката в света е, твой лек е виното,

² Ал.Балабанов, Любовъ и поезия, “Хемус”, София, 1939г. стр.40-41, 95-96

*ако го пиеш, не ще се плашиш от отровата!
Със младите пий вино на зелената дъбрава,
преди трева от твоя прах да почне да расте!*

* * *

*От виното, що на вечността напитката е, ти пий!
Във този свят то източник е на наслада, пий!
Изгарящо е като огън то, но пък/и/мъката -
лекува сякаш вода Жива е, пий!*

Близост между Алкей и Хайям наблюдаваме и във формата на техния стих. Предпочитаната от Алкей строфа от четири стихотворни реда напомня поетическия вид, в който Омар Хайям твори - рубаи, изграден също от 4 стиха. Все пак това не е достатъчно, за да поставим знак за равенство между тях, защото в много отношения тук да наблюдаваме различия, определени от естеството на езика, на който са съставени двата поетически вида.

Творчеството на персийския класик бележи удивителна близост и с това на йониеца Анакреон /втората половина на VI в. пр. н. е./, не само защото в стиховете и на двамата се възпява най-вече виното, красотата и любовта, но и поради пределната упростеност, живост и яснота на изказа. На Анакреоновите стихове :

*“Хайде момче, донеси ми чаша;
ще я пресуша аз на един дъх, но ти налей питие!”*

Хайям отговаря със следните:

*Разсъмва се веч, о, стани ти момко невинни,
кристалната чаша с алено вино догоре налей!
Че на туй тленно място този миг на заем е даден,*

ти дълго ще дириш го, но няма да зърнеш го веч!

* * *

*Стани, красавице, ела заради нашите сърца!
/И/ разреши ти нашите проблеми със красотата своя!
Нека изпием кана с вино догде сме заедно,
преди да са измайсторили стомни от праха ни!*

Общност на идеите откриваме и между стиховете на последния и най-изтъкнат певец на гръцката аристокрация Пиндар /VI-Vв. пр.н.е/ и тези на Хайям. В последните строфи на XII-та Питийска ода Пиндар излага прозрението си, че от човека не зависи неговата съдба, че той е играчка в ръцете на боговете и че не е в състояние да промени определената му участ. Същите мисли намират блестящо продължение в Хайямовите четиристишия, сред които са и следните:

*Ний кукли сме, а кукловодът е Небето!
Туй истина е, не метафора!
Тъй както си играем върху килимчето на Битието,
пак във ковчега на Небитието падаме един след друг!*

* * *

*Да се терзаеш и да се гнетииш, е безполезно!
Не бива да ламтиии за повече от отреденото!
Онуй, което ти е начертано във началото,
е твоята съдба и нищо в повече!*

* * *

*Бъди щастлив, че мечтите ти натъкмили са вчера!
 /И/ от молбите твои са се избавили вчера!
 Какво да говорим, щом без да те питат вчера,
 те са решили делата ти утрешни /нак/ вчера!*

Разсъждения от този род ще срещнем и в Пиндаровите XII-та Олимпийска ода, в III-та Питийска ода, в VI-та Немейска ода. За това, което човек представлява и какво зависи от него в съдбата Пиндар говори в своята VIII питийска ода, в която според поета човек не може да решава делата си самостоятелно, след като не знае какво ще бъде бъдещето му. Човек е само един призрак, една сянката. Ето и Хайямовите разсъждения по този въпрос:

*О, невежа в делата на Вселената, ти си нищо!
 Вятърът е твоето начало, затуй си нищо!
 Границата на Битието ти е сред две Небитиета,
 около теб е нищо и вътре ти си нищо!*

* * *

*О, Господи, ти си омесил/вече/мойто тесто, какво да правя аз?!
 Изпрел си/вече/мойта вълна и памука мой, какво да правя аз?!
 Доброто и злото, които донасям със себе си в тоя живот,
 изписал си ти върху мойто чело, какво да правя аз?!*

С появата на епикурейската философска школа в Атина, утвърдила се през вековете като основна културна традиция в образования свят, “трапезната поезия” добива своите конкретни очертания и философска аргументация. И то не като някакво хедонистично разбиране на живота, а като разумен отказ от стремежи, страсти и удоволствия. Защото често между епикурейството и хедонизма се поставя неправилно знак за равенство. Дори авторите на речника за чуждите думи в българския език, който е издание на БАН,

определят епикуреца като “човек, който се отдава на удоволствия и чувствени наслади; сластолюбец, бонвиван”... И по този начин наливат вода в мелницата на противниците на “Философията на Градината”, които обявяват епикуреца за същество, което отстъпва на свинята само по това, че не може да достигне същото животинско безгрижие. А нещата далеч не стоят така. Без да се впускам в подробности, ще цитирам само един пасаж от писмото на Епикур до неговия приятел и ученик Менойкей, който е показателен за философските възгледи на Епикур:

“И тъй, казвайки, че насладата е крайната цел, наваме предвид насладите на разврата и грубата сетивност, както мислят невежите и противниците на нашите възгледи или пък някои, които неправилно разбират (нашето учение). Имаме предвид освобождаването на тялото от страдания и душата от тревоги. Не непрекъснатите пиянства и нощни гуляи, нито насладите с момчета и жени, не също насладата от риба и всички други ястия на разкошната трапеза правят значи живота приятен, а трезвият разсъдък, който изследва причините за всеки избор и за всяко въздържание, който прогонва (лъжливите) мнения, причиняващи най-голяма обърканост на духа.

Началото на всичко това, и висше благо е благоразумието. Затова благоразумието е по-ценно и от философията. От него водят своето начало всички останали добродетели. То учи, че не можеш да живееш приятно, ако не живееш разумно, почтено и справедливо, нито пък можеш да живееш разумно, почтено и справедливо, ако не живееш приятно...

И тъй, размишлявай денем и нощем над тези и подобни на тях въпроси, сам или с приятел. Тогава ти никога не ще изпаднеш в смущение нито насън, нито наяве, а ще живееш като бог между хората. Защото човекът, който притежава безсмъртни блага, не прилича на никое смъртно същество!”³

Поетическото творчество на Хайям показва точно това натрапващо се присъствие на дълбоко осмислени ценности, без които не би бил възможен

³ Превод от старогръцки Христо Данов.

силния авторитет на епикурейската философска школа: Няколко примера от рубаите на поета:

*Щом твоето време /сам/ Господ е предопределил,
то никога не ще намалее, не ще се и увеличи!
/Затуй/ бъди равнодушен ти към туй, що имаш,
и безразличен бъди към всичко, което не притежаваш!*

* * *

*Успири алчността си и доволен живеи,
скъсай връзките /си/ с доброто и с лошото на Съдбата!
Вземи виното, къдрите на своята любима в ръка, че скоро
тези отброени /ти/ дни ще свършат, навеки ще отлетят!*

* * *

*От изпитанията на препускащото време не се плаши!
И от нетрайното, което ще те стигне, не се плаши!
Този едничък миг реален ти във веселие прекарай!
За миналото не скърби, за бъдещето /си/ не се плаши!*

* * *

*Блажен е тоз, що в това време свободен живее,
/и/ сит е с това, що Бог му отрежда,
не пропуска мимолитния миг на живота,
свободно, и леко, и с вино живее!*

Запомнящо се със своята неумолимост и хладнокръвна изкристализираност е предупреждението на Епикур: “*Разждаме се само*

веднъж, няма второ раждане. След смъртта си няма повече да съществуваме. Но въпреки това, вие на обръщате внимание на едничкото, което имате: този час, който е сега... Така ще си потънем в гроба, без истински да сме почувствали своето съществуване.” Да видим как Хайям го интерпретира:

*Дори едничък миг в живота ти да се изнизва,
не го оставяй да отmine без веселие!
Помни, богатството на Земното /ни/ царство
животът е, и както изживееш го, тъй ще премине!*

* * *

*От Дома на неверието до Вярата е само дъх един единствен!
И от Света на съмнението до Увереността е само дъх един единствен!
Във този скъпоценен дъх един единствен ти щастлив бъди!
Защото облагата от нашия живот е само този дъх един единствен!*

* * *

*Боим се, че нивга веч във този свят не ще да дойдем,
че със приятелите също /повече/ не ще се съберем!
Да се възползваме от този миг, във който ний живеем,
че до следващия миг в живота може и да не достигнем!*

* * *

*Тъй като човекът не е властен над утрешния ден,
сега направи щастливо скръбното /твое/ сърце!
Пий вино в зрака на луната, ти, подобна на луна, че луната
ще ни търси много /утре/, но не ще да ни открие!*

Епикур разработва в детайли и темата за смъртта. Тази тема ще бъде третирана в детайли и от неговите последователи, но в нея винаги ще присъства един основен мотив, а именно, че за живите смъртта не е страшна. Ето и мислите на Епикур по въпроса, изложени в споменатото вече писмо до неговия приятел Менойкей: *“Свикни с мисълта, че смъртта няма никакво отношение към нас, понеже всяко зло и всяко добро се съдържат в усещанията, а смъртта е лишаване от усещания. Затова правилното знание относно това, че смъртта няма никакво отношение към нас, прави смъртността на живота по-сладостна, и то не защото това знание прибавя към нея неограничено количество време, а защото отстранява жаждада за безсмъртие.*

Понеже няма нищо страшно в живота на онзи, който е разбрал, че няма нищо страшно в това да не живееш. Ето защо е безсмислено, когато някой казва, че се бои от смъртта, не задето при своето появяване ще му причини страдание, но понеже причинява страдание с предчувствието, че ще дойде. Тъй като онова, което не ни тревожи при своето появяване, причинява незначителна тревога, когато още се очаква. По такъв начин най-страшната от злините – смъртта – няма никакво отношение към нас, защото когато нас ни има, смъртта я няма, а когато тя дойде, тогава нас ни няма. Смъртта следователно няма никакво отношение нито към живите, нито към мъртвите; когато живите съществуват, нея я няма, а когато тя дойде, живите вече не съществуват.”

Да видим сега как Хайям възприема смъртта:

*Когато умра, със вино измийте ме мен!
За чистото вино талкин направете за мен!
Ако в деня на Страшния съд подирите мен,
сред праха на/някоя/кръчма търсете ме мен!*

* * *

Отидох си, защото дните, прекарани в този Дом

*на несправедливостта,
не ще оставят нищо друго в ръцете /ни/, освен празнота!
Нека на моята смърт да се радва онзи,
който сам би избегнал прегръдката на Смъртта!*

* * *

*Ей, приятели, напойте ме с вино,
и лицето ми кехлибарено превърнете в рубин!
Когато умра, измийте ме с вино,
а от пръчките на лозата ми сплетете ковчег!*

* * *

*В нозете на Смъртта когато аз смирено спра,
от ръката ѝ когато падна като птица поразена,
внимавайте, не друго ви е - чаши от праха ми направете,
ще оживея може би, ако на виното усетя аромата!*

Обективността налага да кажа, че все пак по този въпрос между Епикур и Хайям има съществено различие. Защото древногръцкият философ казва: "...
Още по-долу стои обаче онзи, който твърди, че по-добре било да не се раждаме, а "вече родените, по възможност по-скоро да преминат през вратите на Аид". Ако вярваш на онова, което говори, защо да не се разделиш с живота? Тъй като последното се намира в твоята власт, особено ако си твърдо решен за него. Ако обаче говориш това на шега, то говориш празни приказки пред хора, които не ги възприемат."

Ето и Хайямовото становище:

*Тъй като в този свят със две врати полученото от човека
не е нищо друго освен мъка и смърт,*

*честит е онзи, що не влязъл е във битието,
блажен е всеки, що не раждан е от майка!*

При това персийският философ е последователен в тази своя позиция:

*Господи, преситих се от мойто житие,
от горестите мои, от мойта бедност!
Създаваш битието Ти от нищото, измъкни ме,
заради твойта чест, от нищото, което съм!*

Въобщо Хайям не е склонен с леко сърце да се раздели с живота. Макар да осъзнава неотвратимостта на смъртта и да я е приел като неизбежност, той съжалява за отлетялата младост, за непостигнатите мечти:

*От недрата на земята черна до зенита на Сатурн
разгадах аз всичките тайни вселенски!
Възлите стегнати с прозорливост развързах,
/и/ разплетоха се всички, освен този на Смъртта!*

* * *

*Как жалко, че книгата на младостта /ни/ свърши!
И ранната пролет на живота /ни/ вече е минало!
Онази ликуваща птичка, чието име е Младост,
Жалко, не разбрах кога навести ме и кога отлетя?!*

* * *

*Как жалко, че без полза ний се състарихме,
/и/ изпепелихме се във чашиата на преобърнатия Свод!
Как тъжно и как жалко е, че докато мигнем,*

отиваме си от света, неосъществили своите блянове!

Идеите на “Философията на Градината” пускат здрави корени и в римско време. Епикурейците са и първата философска школа, развила литературна дейност на латински език. Характерна черта на творчеството им е простотата, изчистването на всякаква реторика, липсата на претенции за художествено изложение. Последното от които не може да се твърди на лириката на Хайям.

Възпротивяването срещу боговете и дори отричането им, характерното за творчеството на римския поет и философ, епикуреец Тит Лукреций Кар /в.пр.н.е./, намира своеобразна проекция и в четиристишията на Хайям:

*Ей, Господарю на фетвата, делата ни са повече от твоите,
при цялото пиянство наше от Теб по-трезви сме!
Ний пиеме на лозето кръвта, а Ти - кръвта човешка,
/та/честно отсъди, кой повече обзет от кръвожадност е?!*

* * *

*Да пия вино и да живея в'веселие, това е моята Вяра!
Да съм далеч от безбожие и религия, това е мойта Религия!
Попитах аз невестата на Всемира: “Зестрата ти каква е?”
Отвърна/ми/: “Сърцето твое ликуващо, това е моята зестра!*

* * *

*Чаша вино струва сто сърца и сто религии!
Глътка вино струва царството китайско!
Че освен рубиненото вино, що ли има на Земята?
/Единствено/мъка, погубила хиляди нежни души!*

* * *

*Ти счупи моята стомна със вино, о, Господи!
 Затвори пред мен дверите на насладите, о, Господи!
 И лисна върху земята пурпурното вино!
 Проклет да съм, няма пияният си ти, о, Господи?!*

Друг голям римски поет от времето на Август, Квинт Хораций Флак – 65г.пр.н.е., също е заплепен от философските идеи на епикурейството. След политическите сътресения и провала на републиката, проблемът за индивидуалното щастие заема централно място в цялата негова поезия. В нея той продължава учението на Епикур, създавайки философията на “умереността и спокойствието”. Идеалът за умереното използване на живота получава у Хораций своя класически литературен израз. Поетът вижда в хода на времето, в редуването на сезоните и на фазите на луната, в увяхването на цветята и превратностите на човешката съдба, природния знак за краткостта на живота. В неговия призив “Улови деня и най-малко вярвай на утрешния ден!” се заключава една цяла, безпределно ясна и недвусмислена философска система. И в нея основните пилони са пировете, виното, любовта. Вече видяхме как тази система е възприета от Хайям, нека добавим още няколко примера:

*В сезона когато младите рози разцъфнат,
 ти нареди, красавице, колкото трябва вино да внесат!
 За феи, за палати, за Рая и за Ада
 ти не мисли, че всичко туй са само приказки!*

* * *

*След като знаеш всички тайни ти, приятелю,
 защо тъгуваш тъй напразно?
 След като работите не вървят по твоя воля,
 бъди честит в мига, във който жив си ти!*

* * *

*Как бързо керванът на този живот отминава,
омаен е онзи миг, който в' веселие минава!
Виночерпецо, защо се гнетиш/със мисли/за Страшния съд?
Дай чаша вино, защото нощта отминава!*

* * *

*Ела, приятелю, да не скърбим за утрешния ден,
и нека се възползваме от предоставения миг!
Когато утре ний напуснем този извечен свят,
към седемхилядогодишните ще се присъединим!*

Според Хораций жаждата за богатства и копнежът към почести са еднакво безполезни. Мъдрите мъже не бива да падат в плен на суетни стремежи, защото те водят към нищото, към погубване на живота. Да видим дали Хайям споделя тази философия:

*Какъв е този копнеж, тази тъга по мирските блага?
Да си видял ти някога човек, живял /тук/ вечно?
Тези броещи дъха в твойто тяло на заем са ти дадени,
а с заема ти трябва да живееш като на заем!*

* * *

*Да се терзаеш и да се гнетиш, е безполезно!
Не бива да ламтиш за повече от отреденото!
Онуи, което ти е начертано във началото,
е твоята съдба и нищо в повече!*

Типичната за епикурейците тема за приятелството, също присъства, макар и ненаатрапчиво и индиректно, в лиреката на Хайям. Всъщност цялото му поетическо творчество е един непрекъснат, проточил се през годините диалог с любимата, с приятелите, с Бога...

И приятелите, подобно на “избраниците сияйни”, нямат индивидуални характеристики, те са просто онези, които споделят с него мига, изповядват /или поставят под съмнение!/ неговата житейска философия. Към приятелите Хайям отправя своите най-съкровени послания, с тях споделя прозренията си за устройството на света и за смисъла на човешкия живот. Тях се стреми да предпази от заблуда, към тях отправя молбите си... Негови приятели и довереници са и певецът, с когото седи с “порутения ъгъл на кръчмата”, и подпийналият “старец с кърчаг на рамо”, който го уверява, че Бог е великодушен към грешниците, и младите, с които пие “вино на зелената дъбрава”, и приятелят, когото увещава да не тъгува “за суетния свят”, а да бъде весел, и онзи “от приятелите стари най-верен”, когото съветва да не се плаши от “обърканото Небе”, а да приседне блажен в края на полето и да се взре в “играта небесна”, и онези, които ще помоли да си спомнят за него с добро, щом виночерпецът “жреческото вино поднесе”.

Ако се запознаем с творбите и на други, не по-малко известни философи и поети епикурейци като Сирон, Филодем, Варий, Вергилий и др.и др. само ще затвърдим впечатлението за силното присъствие на идеите от “Философията на градината” в поезията на Омар Хайям. А явно не само на нея...

Ще ми се да завърша с няколко четиристишия от Хайям, които най-цялостно отразяват общността на епикурейските идеи и неговите собствени:

От това вино, кое храна е за душата ми, дай!

От него, макар че главата ми тежка е вече, дай!

Сложи в ръката ми чаша, че илюзия е Съдбата!

А животът подобно на вятър отлита, дай!

* * *

*Казват: “Всички, що праведници са били,
каквито умрат, такива и ще възкръснат!”
Ний затова сме вечно с вино и с любима,
та дано в Съдния ден да ни събудят същите!*

* * *

*Нека бъде вечна страстта ми към руйното вино!
Вечно да бъде слухът ми с флейтата и рубаба!
Когато си ида, ако от моята пръст стомна изваят,
искам със вино тя вечно да бъде напълнена!*

* * *

*Не съм бил трезвен нито миг през живота си!
Дори в Нощта свещена, пак съм бил пиян!
/Със/ устни върху устните на чашата, /с/гърди върху гърдта
на делвата,
до сутринта с ръка връз шията на каната!*

ЛИТЕРАТУРА

1. Балабанов, Ал.- “Любовь и поэзия”, София, 1939.
2. Эпикур – “За щастие” – София, 1999.
3. Панов, Иво – “Омар Хайям, том I, Рубайят. Филологически превод, бележки и коментар”, София, 1999.
4. Сергеев, В.С. – “История древней Греции”, Москва, 1948.
5. Сб. “О вине и пирях в персидской национальной эпосе” – Сб. Музея антропологии и этнографии при Российской Академии Наук, 1918.
6. Сб. “Омар Хайям /философ, поэт, математик/”, Сп.”Восток”, сб. II, Москва-Ленинград, 1935.
7. Сб. “Философские воззрения Омара Хайяма”, под редакцией Д.Шамсуддинова, сб. Таджикского университета, 1968.
8. Тронски, И.М. – “История на античната литература”, Изд. “Наука и изкуство”, София, 1958.
9. Brown, G. Edward – “A literary history of Persia from Firdawi to Sadi”, v.I, v. II. Cambridge, London 1928.
10. Elwell-Sutton, L.P. Introduction. – Ali Dashti. “In Search of Omar Khayyam”, London, 1971.
11. Morrison, G., ... Brill, E.J. – “History of Persian literature from the beginning of the islamic period to the present day”, Leiden-Koln, 1981.
12. Рупса, I. – “History of iranian literature”, Dordrechdt, 1968.
13. Tirtha, Swami Govinda – “The Nectar of grace. ‘Omar Khayyam’s life and works. Rubaiat of ‘Omar Khayyam”, Allahabad, 1941.
14. Williams-Jackson, A.V. – “From Constantinople to the home of Omar Khayyam“, N.Y., 1911.